

HAZAR BÖLGESİNE YÖNELİK JEOPOLİTİK HAMLELER

Yrd. Doç. Dr. Ş. Mustafa ERSUNGUR

Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü
ersungur@atauni.edu.tr

Arş. Gör. A. Taha ARPA

Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü
taha.arpa@atauni.edu.tr

Özet

Hazar havzası zengin hidrokarbon kaynaklarıyla öteden beri dünya devletlerinin ilgi odağı olmuştur. Hazar havzasına komşu milletlerden Rusya, İran, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan belirli miktarlarda enerji rezervlerine sahiptir. Bu ülkeler sahip oldukları kaynakları hem kendi ihtiyaçları doğrultusunda kullanmakta hem de bu kaynakları enerji nakil hatları aracılığıyla pazarlamak için güçleri oranında çaba sarf etmektedirler. Rusya şu an bu yarışta diğer ülkelere nispeten bir adım önde gitmektedir. İran ve Azerbaycan bu yarışta Rusya yakın rakipler iken Türkmenistan ve Kazakistan da rakiplerini takip etmektedir. Bu çalışmada, Hazar ülkeleri arasındaki ilişkiler ve aradaki rekabet irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Hazar, İran, Azerbaycan, Rusya

THE GEOPOLITICAL ATTACKS AS TO KHAZAR REGION

Abstract

With rich hydrocarbon resources of the Caspian basin has long been the focus of attention of the world public. Caspian basin to the neighboring nation of Russia, Iran, Azerbaijan, Kazakhstan and Turkmenistan has reserves of certain amounts of energy. These countries use the resources they have and their needs in both of these resources are making efforts to market the rate of power through power lines. Russia now is to go a step ahead relatively to other countries in this race. Iran and Azerbaijan in this race when competitors close to Russia, Turkmenistan and Kazakhstan also keep track of competitors. In this study, the relationship between the Caspian countries and the intervening competition will be examined.

Key Studies: Energy, Khazar, Iran, Azerbaijan, Russian

1.GİRİŞ

Hazar havzası gerek petrol gerekse doğalgaz açısından önemli bir alanı oluşturmaktadır. Geçmişten günümüze doğalgaz ve petrole olan bağımlılığın giderek artmasıyla bu iki kaynak son derece önemli hale gelmiştir. Başta sanayi ve ısınma olmak üzere birçok alanda kullanılan bu kaynaklar dünya siyasetinde söz sahibi olmak için de kullanılmış ve kullanılmaya da devam etmektedir. Hazar havzasında bulunan Rusya, İran, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan buradaki kaynak sayesinde önemli bir zenginlik elde etmişlerdir. Rusya, Sovyetlerden kalma miras sayesinde Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan üzerinde önemli ölçüde hâkimiyet sağlamış ve İran ile ise ciddi bir müttefiklik kurmuştur. Hazar'ın hamisi konumundaki iki ülke Çin ile de ikili ilişkiler geliştirerek Avrupa pazarına yeni bir alternatif daha kazandırmıştır.

Doğalgaz ve petrolde dışa bağımlı olan Avrupa ve Amerika kıta ülkeleri bu bölgedeki enerji kaynaklarından güvenli ve uygun bir fiyat yolu ile faydalanmak istemektedirler. Nitekim yakın geçmişte yaşanan Gürcistan ve Ukrayna krizleri gibi sıkıntılar kaynak yoksunu ülkeleri farklı rotalar arama yoluna götürmüştür. Orta doğu bölgesi alternatif bir kaynak yolunu oluştururken bir başka taraftan da Amerika, Kanada gibi ülkelerdeki üretim ve inovasyon çalışmaları da hız kazanmıştır.

Hazar havzasındaki kaynakların pazarlanması bölge ülkeleri açısından oldukça önemli bir meseledir. Komşu ülkeler Türkiye, Gürcistan ve Ukrayna gibi rotalar aracılığıyla pazarlanmakta olan kaynaklar, bu üç ülke ile yakın zamanda yaşanan sorunlar sebebiyle sekteye uğramıştır. Bu sebeplerden ötürü ülkeler sahip oldukları kaynağı pazarlamak adına yeni güzergâhlar arayışına girişmiştir. Hali hazırda gerçekleşmiş birçok projenin yanında tasarlanma aşamasında olan yeni projeler de mevcuttur.

Bu çalışmada Hazar'a yönelik hamleler üzerinde durulacak ve Hazar havzasındaki kaynakların kaynak yoksunu ülkelere aktarılma yolları üzerinde durulacaktır.

2. HAZAR HAVZASINDAKİ ÇEŞİTLİ REZERV DEĞERLERİ

2.1. Petrol

Dünyanın toplam petrol rezervleri 1995 yılı sonunda 1.126,2 milyon varil iken, 2005 yılında, 1.374,4 milyon varil, 2014 yılında ise 1.700 milyon varildir.

Rusya'nın 2015 yılı verilerine bakıldığında 540,7 milyon tonluk petrol üretim miktarına sahip olduğu gözlemlenmektedir. 2014 yılına göre üretimde %1,2'lik bir artış meydana gelmiştir.

Bölgedeki ikinci büyük güç olan İran 2015 yılında 182,6 milyon ton değerinde bir üretim gerçekleştirmiştir. 2014 yılı ile kıyaslandığında üretimde % 4,5'lik bir artış yaşanmıştır.

Azerbaycan 2015 yılında 41,7 milyon ton değerinde bir üretime sahip olurken 2014 yılına bakıldığında üretimde %1 oranında bir azalma yaşanmıştır.

Kazakistan 2015 yılında 79,3 milyon tonluk bir üretim bandını yakalamış ve 2014'e göre %1,9 oranında bir kayıp yaşamıştır.

Son olarak Türkmenistan ise 2015 yılında 12,7 milyon tonluk bir üretim yaparken 2014'e göre üretimi %5 artmıştır.

Bölge ülkelerinin petrol üretim değerleri yıllar itibarı ile dağılımı aşağıda sunulmuştur.

Tablo. 1. Hazar bölgesi petrol rezervleri(Milyon Ton)

Yıllar	Rusya	İran	Azerbaycan	Kazakistan	Türkmenistan
1985	542,3	110,4	13,2	22,7	6,8
1995	310,7	185,5	9,2	20,6	4,1
2005	474,8	207,8	22,2	61,5	9,5
2013	531,3	169,6	43,5	81,8	11,7
2014	534,1	174,7	42,1	80,8	12,1
2015	540,7	182,6	41,7	79,3	12,7

Kaynak: <http://www.bp.com/statisticalreview>

2.2. Doğalgaz

Rusya 2015 yılında, 516 milyon ton değerinde bir doğalgaz üretimini gerçekleştirirken 2014 yılına göre üretiminde % 1,5'lik bir gerileme yaşamıştır.

İran 2015 yılında 173,2 milyon tonluk bir üretim bandına sahip olmuş ve 2014 yılı ile karşılaştırıldığında %5,7'lik bir büyüme yaşamıştır.

Azerbaycan 2015 yılında 16,4 milyon ton doğalgaz üretirken 2014 yılına kıyasla üretim %3,4 büyümüştür.

Kazakistan 2015 yılı itibariyle 11,1 milyon ton kadar bir doğalgaz üretirken 2014 yılına oranla %1,7'lik bir üretim artışı yaşamıştır.

Son olarak Türkmenistan 2015'de 65,2 milyon ton civarında bir doğalgaz üretimine sahip olmuştur. 2014 yılı ile aradaki değişim pozitif yönde %4,5 kadardır.

Hazar bölgesi ülkelerinin yıllar itibarı ile doğalgaz üretim değerleri aşağıda sunulmuştur.

Tablo. 2. Hazar bölgesi doğalgaz üretimi (Milyon Ton)

Yıllar	Rusya	İran	Azerbaycan	Kazakistan	Türkmenistan
1985	376,3	9,2	11,5	4,4	67,8
1995	479,3	30,4	5,4	3,4	26,3
2005	522,1	92,1	4,7	8,1	51,3
2013	544,2	150,1	14,6	10,7	56,1
2014	523,6	163,8	15,8	10,9	62,3
2015	516,0	173,2	16,4	11,1	65,2

Kaynak: <http://www.bp.com/statisticalreview>

Öte yandan, 2014 ve 2015 yıllarındaki petrol ticareti Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3'den görüldüğü gibi, ABD, 2015 yılında 851,6 milyon ton değerinde petrol üretmiştir. 366 milyon ton dolaylarında bir petrol ithalinde bulunmuştur. Bunun yanında ABD'nin ihraç ettiği petrol ise 24,5 milyon ton civarındadır.

Rusya 2015 yılında 540,7 milyon ton kadar bir üretim gerçekleştirmiştir. Bunun yanında 254,7 milyon ton kadar ihraç yapmıştır. Rusya'nın ithalatı ise 2,9 milyon ton değerindedir.

Tablo.3. Ham Petrol Ticareti (Milyon Ton)

Ülkeler	2014		2015	
	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat
ABD	365.7	17.8	366	24.5
Kanada	29	148.5	32.7	159.4
Avrupa	449.7	10.1	488.1	10.2
Rusya	1.5	241.2	2.9	254.7
Orta Doğu	10.9	852	7.9	879.6
Kuzey Afrika	9.7	61.8	8.1	61.5
Batı Afrika	0.5	216.9	0.5	215.5
Doğu ve Güney Afrika	11.1	9.3	6.7	8.4
Avustralya - Asya	26.8	11.4	24.5	9.2
Çin	309.2	0.6	335.8	2.8
Hindistan	188.4	†	195.1	0.2
Japonya	168.5	†	167.8	0.3

Kaynak: <http://www.bp.com/statisticalreview>

Tabloya göre Kanada ham petrol ihracı yönünden ABD'nin önündedir. Yanı sıra Çin 335,8 milyon ton değerinde bir ithalat yapmıştır. Bu sonuç Çin'in petrole olan bağımlılığını göstermektedir.

Yine burada Avrupa'nın enerjiye duyduğu ihtiyaç öne çıkmaktadır. Avrupa ülkeleri 488,1 milyon ton kadar bir ithalat yapmıştır.

Dünya'da çeşitli ülkeler üzerinden doğalgaz ithalat ve ihracatına ilişkin değerler aşağıda tablo 4 aracılığıyla sunulmuştur.

Tablo.4. Doğalgaz Ticareti (Milyon Metreküp)

Ülke	2014				2015			
	Boru Hattı	Doğal gaz	Boru Hattı	Doğal gaz	Boru Hattı	Doğal gaz	Boru Hattı	Doğal gaz
	İthalat	İthalat	İhracat	İhracat	İthalat	İthalat	İhracat	İhracat
ABD	74.6	1.7	42.4	0.5	74.4	2.6	49.7	0.8
Kanada	21.8	0.5	74.6	-	19.8	0.6	74.3	-
Meksika	20.6	9.4	†	-	29.9	7.1	†	-
Fransa	28.6	7.2	1.9	0.5	35.9	6.6	1.6	0.4
Almanya	88.4	-	20.0	-	104.0	-	29.0	-
İtalya	46.6	4.6	0.2	-	50.2	6.0	0.2	-
Hollanda	23.2	1.1	46.1	0.6	30.2	2.0	40.6	1.2
Norveç	†	-	102.4	5.3	†	-	109.5	6.0
İspanya	17.0	15.5	†	5.1	15.2	13.1	0.5	1.6
Türkiye	41.1	7.3	0.6	-	39.7	7.5	0.6	-
İngiltere	29.4	10.7	10.0	-	29.0	12.8	13.4	0.3
Rusya	24.2	-	187.7	14.3	16.9	-	193.0	14.5
Katar	-	-	20.5	102.9	-	-	19.8	106.4
Çin	31.3	26.5	-	-	33.6	26.2	-	-
Japonya	-	122.9	-	-	-	118.0	-	-

Kaynak: <http://www.bp.com/statisticalreview>

Tablo 4'e göre, ABD, 2015 yılında 705,3 milyon ton kadar bir üretim gerçekleştirirken, 49,7 milyon ton civarında bir ihracat gerçekleştirmiş ve 74,4 milyon ton civarında ise ithalat yapmıştır.

Rusya, 2015 yılında 516 milyon ton değerinde doğalgaz üretmiştir. Rusya, 193 milyon metre küp ihracat yaparken 16,9 milyon metre küp de ithalat yapmıştır.

Tablo 'ya göre Almanya, Fransa vd. gibi Avrupa ülkelerinin doğalgazdaki bağımlılıkları da açıkça gözlemlenmektedir.

Türkiye de yine 39,7 milyon tonluk ithalat gerçekleştirmiştir. Türkiye de doğalgazda dışarıya bağımlıdır.

3. LİTERATÜR

Turan, 2010 yılında yaptığı çalışmada Hazar havzasının önemine işaret etmiş, Hazar'da nüfuz sahibi olamaya çalışan devletleri incelemiş ve enerjinin ülkelerin kalkınmasındaki önemini ele almıştır.

Uslu, 2006 yılında yapmış olduğu çalışmada Hazar havzası enerji kaynaklarının geçmişten günümüze değişen önemini ele almıştır. Havzadaki çeşitli rezerv miktarlarını ele almış ve bölgenin dünya enerji rezervleri arasındaki sıralamasına ve önemine değinmiştir.

İşcan, 2010 yılında yaptığı çalışmada Hazar bölgesinin zengin hidrokarbon kaynaklarına değinerek bölgenin enerji güzergâhlarını değerlendirmiştir. Bölgenin kıyıdaş ülkeler yoluyla çeşitli rota güzergâhlarına sahip olması ve bunun da enerji arz güvenliğine katkı sunacağını ifade etmiştir.

Gökçe, 2008 yılında yaptığı çalışmada bölgenin gitgide artan önemi üzerinde durmuş ve Orta Doğu petrollerine alternatif bir kaynak olabileceği üzerinde durmuştur. Ve gerek hazara kıyıdaş ülkeler olsun gerekse hazara uzak ülkeler olsun bölgedeki enerji meselesinin çeşitli aktörleri üzerinde durmuştur.

3. HAZAR'A YÖNELİK MÜCADELELER

Enerji kaynaklarına sahip olabilmek adına akıl almaz bir süratle yaşanan siyasi dönüşümler ve sıcak çatışmalar, enerji faktörünün dünya üzerinde ne kadar önemli bir role sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Zaten 21. yüzyılın enerji siyasetini ele aldığımızda, petrol ve doğal gaz yeni bir alternatif bulununcaya değin, bu iki enerji kaynağı hali hazırdaki stratejik önemini sürdüreceğe benzemektedir. (Yüce, 2013)

Enerji kaynaklarının dağılımının belirli bölgelerde yoğunlaşmış olması, enerji kaynağının siyasi bir araç haline dönüşmesini sağlamıştır. Bu kaynaklara sahip devletler kaynak yoksunu devletlere karşı bu kaynakları üstünlük unsuru olarak kullanabilmektedirler. Enerji, büyük güçlerin nazarında hem ulusal güvenlik hem de ekonomik zenginliklerin maksimum seviyeye çıkarılması açısından belirleyici bir unsurdur. Bu enerji kaynağına yönelik güvenliğin sağlanması en önemli mesele olup çatışmaları ortaya çıkarabileceği gibi ortak çıkarlar bağlamında anlaşmalara sebep de olabilir. (Aydın, 2015)

Enerji arzının çeşitliliğinin sağlanması enerji stratejilerinin merkez kısmını oluşturmaktadır. Enerji kaynaklarına sahip olan ve enerji üreten devletler, ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmek için alıcı çeşitliliği ararken, enerji ithalatçısı devletler ise kaynak çeşitliliği peşine düşmektedirler. Bu sayede devletler, enerji güvenliklerini sağlamaktadırlar. Herhangi bir ekonomik ve siyasi kriz zamanında, tüketiciler enerji yokluğuyla karşılaşmamakta; tek bir tüketiciye bağlı kalmayan üreticiler de enerjiden gelir elde etmeyi sürdürebilmektedir. Hazar'daki enerji politikaları, yani üretim ve dağıtım faaliyetleri, hem bölgenin zengin enerji kaynaklarına sahip devletler, hem bölgesel güçler, hem de küresel güçlerce, rekabet ve işbirlikleri çerçevesinde belirlenmektedir. (Turan, 2010)

Genel bir değerlendirme ile ele alındığında, Hazar Bölgesi'nin yeni bir Orta Doğu olmadığı, lakin yakın bir gelecekte rezervlerini tüketmesi beklenen ve stratejik açıdan Batı'nın kontrolündeki en önemli petrol sahası olan Kuzey Denizi'nin yerini almaya aday olduğu bilinmektedir. Mevcut durumda, Hazar Bölgesi'nin tespit edilen petrol ve gaz rezervleri, Kuzey Denizi'nin petrol rezervleri ve Kuzey Amerika'nın gaz rezervleri ile kıyaslanabilecek durumdadır. (Pala, 2001-2002)

20. yüzyılın sonunda bağımsızlıklarına ulaşan Hazar çevresindeki Türk cumhuriyetleri, Sovyet döneminin politikalarının ürünü olan ekonomik problemler, toprakları bünyesinde bulunan azınlıkların durumu, Rusya'ya bağımlı olmadan dünyaya açılabilme gibi problemlerin çözüm yollarını ararken, bölge dışındaki devletler artan ihtiyaçlarını karşılamak üzere Hazar Denizi enerji kaynaklarından en yüksek payı nasıl alabiliriz telâşına düştiler. ABD'nin başını çekmiş olduğu dünyanın enerji ihtiyacı gittikçe artan devletleri, bölgenin petrol ve doğalgaz kaynaklarını Basra Körfezi'ne alternatif bir kaynak olarak gördüler. (Gökçe, 2008)

Rusya doğalgaz ve petrol üreticisi olarak enerji piyasalarında etkin bir rol oynamaktadır. Özellikle kontrolünde tuttuğu doğalgaz boru hatlarıyla Avrupa enerji pazarının doğalgaz arzının önemli bir kısmını karşılamaktadır. Avrupa Birliği, enerji arzı güvenliğini sağlamak, Rusya'ya olan bağımlılığı azaltmak ve yenilenebilir enerji kaynaklarını daha yüksek düzeyde kullanmaya yönelik bir politika yürütmektedir. ABD ise Rusya'nın bölgede enerji kartını kullanarak eski Sovyetler Birliği ülkeleri üzerindeki kontrolünü ilerletmeye çalışmaktadır. Türkiye ise bölgede etkin olan güçlerin politikalarına da dikkat ederek, kendi çıkarları doğrultusunda enerji politikalarını tayin etmekte, enerji üreticisi olmamasına karşın coğrafi konumunun avantajlarını kullanarak bölgesel enerji politikalarının içerisinde önemli bir rol oynamaktadır. (Kantörün, 2010)

Talep edilen enerjinin mevcudiyeti, enerji yollarının erişilebilirliği, makul fiyat ve bu fiyatın siyasi istikrarla süreklilik oluşturması, serbest piyasa ekonomisine açıklık ve kaynağın kesintisiz bir şekilde temini hususları Avrupa Birliği açısından da ulusal güvenlik meselesi olarak ele alınmakta ve özellikle son dönemde Avrasya coğrafyasında yaşanan istikrarı tehdit eden olaylar politik söylem açısından AB'yi yeni bir noktaya itmekte ve bölgede istikrarın tekrardan tesisi noktasında özellikle Almanya ve Fransa gibi ülkelere yeni bir rol biçmektedir. (Alkan, 2015)

Avrupa kıtasına dair bir enerji ithali zorunluluğu bakış açısının yanında enerji ihraç eden ülkeler bakımından da bölgesel kriz senaryolarının olumsuz sonuçlar ortaya çıkaracağı açıktır ki, bu perspektifle sadece talep yönlü bir güvenlik sorunu yumağından değil, arz yönünün de güvenliğinin ve istikrarının önem arz ettiği dev bir enerji koridorundan dem vurmak gerekecektir. Bu noktada gerek Ukrayna gerekse Rusya'nın petrol ve doğalgaz rezervlerinin önemli bir kısmını Avrupa pazarına ihraç ettiği değerlendirilirse, AB ile Hazar ve Karadeniz coğrafyası arasında jeo-ekonomik değerlerde karşılıklı bir bağımlılığın ortaya çıktığı bulgusuna ulaşmak olasıdır. (Alkan, 2015)

Avrupa devletlerinin artan gaz ihtiyacı ve bu doğrultuda Rusya dışında bir alternatif rota bulma çabaları karşısında, Azerbaycan'ın yeni enerji sahalarından elde ettiği gazı pazarlama ve Türkiye'nin uluslararası projeler üretme arzusu Nabucco projesi girişiminin temelini oluşturmuştur. Bu bakımdan boru hattının geçiş güzergâhını oluşturacak olan Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Avusturya'dan enerji şirketlerinin katılımıyla ortak bir şirket meydana getirilmiş ve ardından da Almanya'dan RWE bu yapıya dahil olmuştur. Kısa sürede hem şirketler hem de ülkeler arasında birtakım anlaşmalar imzalanmıştır. İnşa edilecek boru hattının gaz tedarikinin ilk aşamada Azerbaycan, sonraki süreçte ise Türkmenistan, İran ve Mısır gibi ülkeler tarafından karşılanması planlanmıştır. İlk planlamalara göre 2013 yılında yapım çalışmalarının başlaması ve 2017 yılında ilk gaz akışının gerçekleştirilmesi yönünde bir program yapılırsa da bu proje hayata geçirilememiştir. Çeşitli sebepler ve rakip projelerden dolayı Nabucco'nun iptal edildiği yönünde üst düzey açıklamalar gelmiştir. Nabucco'nun gerçekleştirilemeyeceğinin farkına varılması üzerine Nabucco-Batı projesi gündeme gelmiştir. Bu proje ile Azerbaycan'dan Türkiye'ye iletilecek gazın, Avrupa'ya taşınması düşünülmektedir. (Çıtak, 2016)

Rusya, Gürcistan'a karşı gerçekleştirmiş olduğu askeri operasyonla Batı'ya ve aynı anda bölge ülkelerine net bir mesaj vermiştir. Benzer şekilde Rusya'nın 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesi aslında iletilen bu mesajın bir ölçüde daha güçlü bir şekilde tekrar edilmesidir. Bu mesaj kısaca bu bölgede Rusya'ya rağmen ve Rusya'nın çıkarlarına zıt herhangi bir hesap ortaya konamayacağıdır. Rusya Batı'ya sınırını anımsatmış ve daha

fazla genişlemeyeceğini net bir şekilde ifade etmiştir. Belirtilen bu operasyonların ardından Gürcistan'ın ve Ukrayna'nın NATO'ya üyelik çalışmalarının sonraki bir tarihe ertelenmesi Rusya'nın mesajının Batı tarafından tam olarak algılanması şeklinde yorumlanabilir. Rusya gerçekleştirdiği bu iki operasyonla Karadeniz bölgesinin jeopolitik ve jeo-stratejik yapısını arzu ettiği ölçüde biçimlendirmiş ve bu bölgenin kendi mevcudu ve hedefleri açısından ne derece önemli ve vazgeçilmez olduğunu bütün Dünya'ya göstermiştir. (Ayhan, 2015)

Hazar enerji kaynaklarının meydana getirdiği bu karışıklığın öyle gözükmektedir ki Avrupa ülkelerinin enerji konusunda kendi kendine yeter seviyeye gelinceye kadar süreceği beklenmektedir.

Hazar'daki rekabette iki temel aktör olan Rusya ve İran ülkelerinin yeri yadsınamaz. İran birçok konuda Rusya ile işbirliği yaparak bir nevi blok ülke rolünde iken Türkmenistan, Kazakistan ve Azerbaycan ise Rusya'nın gölgesinden henüz sıyrılmış durumda değildir.

SONUÇ

Hazar havzası sahip olduğu rezervlerle dünya ülkelerinin ilgi odağı olmayı sürdürmektedir. Hazar havzasındaki rezervlere göz diken büyük devletler her zaman karşılarında Rusya'yı bulmuşlardır. Rusya civarındaki ülkelere karşı sahip olduğu hamilik rolünü kaybetmek istememektedir. Ve civar ülkeleri kendi politikalarına entegre etmiş ve bunu da sürdürmek için politika geliştirmiştir.

Öte yandan hazar havzasına bir şekilde ulaşmak isteyen büyük devletler Rusya'yı egale etmek için şu ana kadar birçok kart kullanmışlardır. Lakin gerek Ukrayna ve gerekse Gürcistan kartı olsun her defasında bu oyundan mağlup ayrılmışlardır. Büyük ülkelerin Rusya'yı dize getirme rotalarından biri olarak düşündükleri bir kart da Türkiye kartıdır. Zira sahip olduğu stratejik konum ile büyük devletlerin hep ilgi odağı olmuştur. Enerji ithalatçısı ülkeler hazar havzasındaki kaynakları temin etmek için kimi zaman Türkiye rotasına yönelmişlerdir. Fakat Rusya burada da devreye girerek düşünülen projelerin sekteye uğramasında rol sahibi olmuştur.

Hazar'da Rusya'nın egemenliğinin kırılması için bir takım hususların gerçekleşmesi gerekecektir.

Bunlar:

- Havza ülkelerinin güçlendirilmesi ve bağımsız politikalar yürütmesi
- Türkiye vb. rotalar ile güvenilir gaz akışının sağlanması
- Dünya'da ve özelde Avrupa'da yeni enerji rezervlerinin keşfi
- Yenilenebilir enerji konusuna yönelmek şeklinde sıralanabilir.

KAYNAKÇA

- Alkan, Mustafa Nail, “AB Enerji Güvenliği ve Ukrayna Meselesi”, *Karadeniz Araştırmaları*, Kış 2015, Sayı 44, s.2
- Aydın, Aydın, “Küresel Mücadele Politikaları: Orta Asya’da Rusya, ABD ve Çin”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 6(13), 2015, s.1
- Ayhan, İzzet Soner, “Soğuk Savaş Sonrası Rusya’nın Karadeniz Stratejisi”, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(2), 2015, s.3
- Çıtak, Emre, “Bölgesel Güvenlik Denkleminde Türkiye-Azerbaycan Enerji İlişkisinin Önemi”, *Bölgesel Çalışmalar*, 1(1), 2016, s.12
- Gölke, Ömer Faruk, “Sovyet Sonrası Dönemde Hazar Çevresine Yaanan Rekabet”, 2008
- İşcan Ö.Faruk, “Uluslararası Enerji Güvenliği Açısından Hazar Bölgesi...”, *Sosyo Ekonomi*, Özel Sayı, 2010
- Gökçe, Mustafa, “Sovyet Sonrası Dönemde Hazar Çevresine Yaşanan Rekabet”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 2008, s.4
- Kantörün, Ufuk, “Bölgesel Enerji Politikaları ve Türkiye”, *Bilge Strateji*, 2(3), 2010, s.2
- Pala, Cenk, “Hazar Boru Hatları...”, *Avrasya Dosyası Kazakistan-Kırgızistan Özel*, 7(4), Kış 2001-2002, s.3
- Turan, Aslıhan P., “Hazar Havzası’nda Enerji Diplomasisi”, *Bilge Strateji*, 2(2), Bahar 2010, s.4
- Uslu, Kamil. “Hazar Bölgesi Enerji Kaynaklarının...”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, XXI(1), 2006
- Yüce, Çağrı Kürşat, “21. Yüzyıl Enerji Savaşlarında Türk Cumhuriyetleri’nin Yeri ve Önemi”, *Turan Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 5(17), 2013, s.2
- Elektronik Kaynaklar:
<http://www.bp.com/statisticalreview>, e.t. 10.07.2016